

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ПРОЦЕС

У статті розглядається процес інституціоналізації політичних партій. Висвітлюються підходи до визначення поняття інституціоналізації політичних партій у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Аналізується правова інституціоналізація політичних партій в Україні.

Ключові слова: інституціоналізація, політичні партії, процес.

Teniana Bevz. The process of institucionalizacii of political parties is examined in the article. Going light up near determination of concept of institucionalizacii of political parties in foreign and domestic scientific literature. Legal institucionalizaciya of political parties is analysed in Ukraine.

Keywords: *institucionalizaciya, political parties, process.*

Одним з найважливіших політичних інститутів традиційно вважаються політичні партії, вплив яких безпосередньо відтворюється на функціонуванні політичної системи в цілому. У політичній теорії тривалий час панував інституційний підхід, що редукував усе політичне життя до діяльності держави і її окремих інститутів.

Політичний інститут – це, по-перше, стан організованої спільноти, організаційна форма об'єднання людей в особливе співтовариство, яке ґрунтується на колективній волі, цілях і образах життєдіяльності; по-друге, ідеальна модель асоціації людей, влади, що формується з приводу, і впливу, яка підтримує інтеграцію людини і колективу, керованість спільністю і яка опирається на колективні цінності, організаційні принципи, раціональні норми (встановлення), і, по-третє, реалізація і відтворення моделей (систем принципів і норм, правил і цілей) спілкування в структурі сукупної практики політичної активності індивідів і груп, людського соціуму в цілому [2, с. 35].

Узагальнюючи різноманітні визначення категорії політична партія, можна констатувати, що це тип недержавного інституту, групове об'єднання, яке володіє формальною, організаційною структурою; здійснює спеціалізовану

функцію боротьби за офіційний контроль над владою; об'єднане характерною ідеологічною доктриною, яка претендує на вираження загальнонаціональних інтересів; наділена правовим статусом і включена у виборчий процес.

Становлення політичних партій як політико-правового інституту розглядали С. Заславський, А. Ковлер, З. Зотова, В. Лапаєва, Ю. Юдін [8].

Теорія нового інституціоналізму – напрям в американській політології, що виник в 1970-і рр. Класики неінституціоналізму американські політологи Д. Марч і Д. Олсен у роботі «Вновь открывая институты: Организационный базис политики» (1989) проаналізували політичні інститути з точки зору взаємозв'язку формальних норм і неформальних правил гри, що, як наслідок, формують складні організаційні стосунки, форми взаємодій і саму кооперативну діяльність людей, які підтримують стабільність і порядок у суспільстві. Особливу увагу цей напрям приділяє соціокультурним символам і цінностям, стереотипам і регламентам, що впливають на структурування макрополітики. Неінституціоналісти зробили значний внесок в осмислення питань про організаційну ієрархію, норми і правила, процедури і регламенти, що «скріплюють» діяльність політичних інститутів. «З біхевіоралістської точки зору, формально організовані інститути мають бути змальовані лише як арени, на яких розгортається політична поведінка, що рухається більш фундаментальними чинниками. З нормативної точки зору, концепти, за допомогою яких мораль інкорпорується в життя таких інститутів, як право і бюрократія, і які акцентують увагу на громадянськості і колективності як основах політичної спільноти, прокладають дорогу загальним ідеям, пов'язаним з індивідуальною мораллю, і мирним переговорам між конфліктуєчими сторонами [11, с. 1].

На глибоке переконання Д. Марча і Д. Олсена, «концепція інститутів ніколи не зникала з теоретичної політології, в останні роки сталося все ж потужне її витіснення неінституційними теоріями політичного життя»[11, с. 2–3].

Розвиток інституту політичних партій вимагає не лише продуманої політики відносно регулювання діяльності політичних партій, але й активності самих політичних партій, освоєння ними міжпартійного діалогу і підвищення свого статусу в суспільстві з метою найбільшої вірогідності досягнення програмних установок і реалізації поставлених завдань.

У зарубіжних країнах особливої ваги в сучасну епоху набуває інституціоналізація політичних партій. Ідеться, перш за все, про порядок їх створення і регулювання внутрішньої структури і політичної діяльності. Тривалий час це було поза межами правового регулювання держави.

Політичні партії розглядалися державною владою як приватні організації, подібні різного роду клубам і товариствам. Ситуація змінилася тоді, коли партії були визнані складовою частиною політичної системи. Спочатку це визначалося доктриною, а згодом і конституційним правом. Проте міра правового регулювання політичних партій і його характер далеко не однакові в різних країнах. Виділяють два основні методи регулювання правового статусу і порядку діяльності політичних партій – зовнішній і внутрішній.

Зовнішній метод регулювання здійснюється за допомогою прийняття конституцій, парламентських законів і винесення судових ухвал. У ряді конституцій, прийнятих після Другої світової війни, містяться положення, що стосуються політичних партій. Міра деталізації і визначеності цих положень різна, але їх наявність становить певну специфічну межу сучасного конституціоналізму.

До актів зовнішнього регулювання організації і діяльності політичних партій належать рішення судів, які володіють правами конституційного нагляду, що особливо типово для США і Німеччини. Внутрішній метод регулювання здійснюється самими політичними партіями через їх центральні і місцеві керівні органи. Всі партії, незалежно від міри їх організаційного оформлення, володіють певною внутрішньою структурою, між різними партійними органами існують інституціоналізовані стосунки. Особливим предметом регулювання в організаційно оформлених партіях є членство.

Керівні органи партій – з'їзди, конференції, центральні і національні комітети, приймають програми, статuti, правила, інструкції з питань організаційної структури і партійної діяльності. Визначені таким чином партійні норми не мають правового характеру, і змусити їх примусове виконання через суд неможливо. Необхідною гарантією дотримання внутріпартійних норм є різні засоби партійного примусу (виключення з числа членів, покарання, відмова у висуненні в кандидати і ін.).

До основних завдань інституціоналізації варто віднести: 1) юридичне закріплення і уточнення правового статусу полі-

тичних партій, їх ролі і місця в політичній системі, функцій, цілей, завдань, гарантій їх діяльності; 2) досягнення правовими засобами організаційної стійкості політичних партій і їх активної участі в політичному житті (в т.ч. за допомогою встановлення спеціальних вимог в частині їх організаційної структури); 3) визначення порядку взаємодії партій з органами державної влади й іншими суспільними об'єднаннями; 4) забезпечення, деталізація і розкриття конституційного права громадян на об'єднання в політичні партії і на участь в управлінні справами держави; 5) створення умов, що забезпечують контроль держави за діяльністю партій, своєчасне, оперативне, відповідне, засноване на правових нормах усунення загроз безпеці суспільству і державі, що витікають від екстремістських політичних об'єднань. У процесі правової інституціоналізації політичних партій певний вплив мають і суб'єктивні інтереси, які проявляються законодавцем і іншими суб'єктами правовідносин.

У політичній науці об'єктом дослідження виступає не нормативно-правове оформлення партійної діяльності, а власне партія як інститут політичної системи і суб'єкт політичного процесу [9, с. 93]. С. Заславський вважає, що інституціоналізація політичних партій виражається в їх легітимізації, функціоналізації, політичній ідентифікації, формалізації внутрішньопартійної організації [7, с. 13].

З погляду С. Гантінгтона, «інституціоналізація – це процес, за допомогою якого партії зміцнюються, набувають значення і стійкість [10, с. 111].

Інституціоналізація політичних партій виявляється у створенні розгорнутої правової основи їхньої організації і діяльності. Поняття інституціоналізації охоплює регламентацію порядку утворення партій, фіксацію в законодавстві загальних вимог щодо формування програмних і організаційних документів, внутрішньої структури і членства, фінансування діяльності та регулювання деяких інших питань.

Під інституціоналізацією політичних партій розуміють процес перетворення політичних партій зі звичайної асоціації громадян у повноцінний конституційно-правовий інститут. У цьому випадку інституціоналізація асоціюється не тільки з процесом правового оформлення діяльності політичних партій, але і з його наслідком. Адже перетворення політичної партії із асоціації громадян у конституційно-

правовий інститут відбулося тільки після того, як був визначений статус і порядок діяльності політичних партій.

Інституціоналізація знаходить свій вияв, по-перше, у конституційному закріпленні статусу політичних партій, а **по-друге** – в деталізації цього статусу на законодавчому рівні. Як засвідчує аналіз законодавства зарубіжних країн, у практиці багатьох з них накопичено значний досвід правового регулювання засад організації та діяльності партій. Важливими, з нашого погляду, є три моменти: 1) **місце та роль політичних партій у суспільстві та державі**, що передбачає правове розв'язання багатьох проблем; 2) **порядок створення, призупинення діяльності та розпуску партії**; 3) **проблема фінансування політичних партій**.

Водночас, варто пам'ятати, що «як властивість інституціоналізація може бути визначена як міра матеріалізації партії в суспільній свідомості, внаслідок чого вона існує незалежно від власних лідерів, регулярно залучаючись до значимих моделей поведінки»[3, с. 49]. Правомірність і результативність розгляду інституціоналізації як властивості сформулювала М. Уелфлінг.

Міра інституціоналізованості партії вимірюється досить просто. Зазвичай це мінімальна підтримка виборців і мінімальна тривалість існування самої партії. Р. Роуз і **Т. Макі**, стверджують, що «ми можемо говорити про інституціоналізацію партії в тому разі, якщо вона брала участь більш ніж у трьох загальнонаціональних виборах. Якщо партія не змогла цього досягти, її не можна назвати такою, що зміцнилася. Вона ефемерна».

«З умовами виникнення партій пов'язують перспективи їх інституціоналізації й інші учені. А. Панеб'янко виділяє три найважливіші чинники: 1) чи виникла партія з «центру», з тим щоб потім проникнути на «периферію», або, навпаки, виросла з місцевих організацій, які потім об'єдналися в загальнонаціональну організацію (тобто, «проникнення» і «дифузія»); 2) чи була партія зі самого початку підтримана якимсь іншим, уже існуючим **інститутом, або** вона розвивалася, спираючись лише на власні сили («зовнішня» або «внутрішня» легітимація); 3) чи стояв у витоків партії харизматичний лідер [12]. Згідно з А. Панеб'янком, проникнення, внутрішня легітимація і відсутність харизматичного лідера сприяють успішній інституціоналізації.

Неочікувані результати дає підхід, при якому інституціоналізація виступає як незалежна змінна. «Переважно в цій якості вона і цікавить А. Панебьянка, який пропонує розрізняти партії за «досягнутими ними рівнями інституціоналізації» [12, с. 55]. З позиції ученого, аналіз інституціоналізації дозволяє передбачати не лише виникнення внутріпартійних груп, але і характер розвитку партій [12, с. 265]. Наприклад, інституціоналізації партії, що досягли високого рівня, менш схильні до змін.

Переходячи від окремих партій до партійних систем, М. Уелфлінг висловила теоретичне положення, згідно з яким високий рівень інституціоналізації всіх партій системи пом'якшує соціальні конфлікти і сприяє стабільності.

Розглядаючи інституціоналізацію як залежну змінну, Р. Роуз і Т. Макі виділили чотири чинники, за наявності яких шанси новоутвореної партії на успішну інституціоналізацію зростають: 1) виникнення одночасно з проведенням перших вільних виборів; 2) пропорційна виборча система; 3) опора на організовану соціальну групу; 4) первинний успіх на виборах»

Інституціоналізація політичних партій – це процес перетворення політичних партій із звичайної асоціації громадян в повноцінний конституційно-правовий інститут. Інституціоналізація політичних партій виявляється в двох взаємопов'язаних процесах: в конституціалізації, тобто включенні в конституцію основних принципів статусу політичних партій, і в законодавчій інституціоналізації, внаслідок якої правове положення партій набуває подальшого врегулювання в законі.

Законодавча інституціоналізація зазвичай включає правове регулювання таких елементів статусу політичних партій: 1) поняття політичної партії, визначення місця і ролі партій у політичній системі і державному механізмі; 2) умов і порядку створення і припинення політичних партій; 3) вимог до ідеології і програмних положень партій; 4) вимог до їх організаційної будови і порядку діяльності; 5) фінансово-економічної бази партій; 6) взаємин з публічною владою, раніше всієї участі у виборах і в діяльності законодавчих органах держави і місцевого самоврядування.

Інституціоналізація політичних партій – це процес перетворення їх в ефективний політико-правовий інститут шляхом регулювання комплексу стосунків, пов'язаних з освітою, організацією діяльності політичних партій, ліквідацією політичних партій на основі законодавчого регулювання.

П. Бурдье: «Чим далі розвивається процес інституціоналізації політичного капіталу, тим більша боротьба за інтелектуалів поступається місцем боротьбі за «посади» і все більше активісти відступають перед «тримачами прибуткових посад». На практиці в настроях безперервно посилюється вагомість імперативів, пов'язаних з відтворенням апарату і пропонованих ним постів. Стає зрозумілим, що партії можуть, таким чином, доходити до того, щоб жертвувати своєю програмою ради утримання влади або просто виживання»[1, с. 216–217.].

На Заході політичні партії створювалися й існували в лоні громадянського суспільства. Партії створюються, а інколи і просто делегуються зверху, за мовчазного потурання самих громадян, що залишаються загалом байдужими і нейтральними до цієї політичної активності можновладців.

Рівень розвитку партогенезу і партійного функціонування в сучасній Росії дозволяє констатувати формування партійності як інституціоналізованого комплексу партійно-політичних стосунків, що включає стосунки партій і електорату, партій і партій, партій і влади, партій і інститутів громадянського суспільства.

Встановлення алгоритму інституціоналізації партогенезу і партійного будівництва співвідноситься зі становленням інститутів влади.

Теоретизування інституціоналізації партогенезу здійснюється в двох напрямках: а) узагальнення магістральних закономірностей і тенденцій; б) виявлення приватних сюжетів і ситуацій.

Інституціоналізація партійності відображає рівень розвитку політичних процесів, інститутів і технологій українського суспільства, яка характеризується не лише наявністю декількох партій, але і наявністю вертикальної і горизонтальної системи партійних організацій, відміченої як успіхами, так і істотними недоліками та протиріччями.

Перспективи політичних партій, у тому числі домінуючих, тим або іншим чином пов'язані з їх інституціоналізацією. З організаційної точки зору цей процес можна визначити як рутинізацію, стабілізацію і зміцнення правил і моделей взаємодії. Іншими словами, в процесі інституціоналізації суб'єкти, у тому числі окремі індивіди, дедалі частіше і щораз більшою мірою пов'язують реалізацію своїх прагнень з правилами і практиками, які пропонуються організацією.

Результатом інституціоналізації стають повторюваність і передбаченість правил, процедур або моделей поведінки, здатність формувати стабільний набір очікувань.

Процес інституціоналізації супроводжується розвитком внутріпартійної згоди, яку можна визначити як «міру того, наскільки в даній ситуації члени групи працюють разом заради реалізації групових цілей в одному і тому ж напрямі, одним і тим же способом».(якщо цитата, то не може бути виправлень) Внутріпартійна згода передбачає певну міру єдності еліти і згоду членів з цілями партії або перевагами лідера. Воно може виражатися, у тому числі, в прийнятті організаційних правил, які забезпечуються такими механізмами, як партійна дисципліна, тобто система примусу і санкцій. Провідну роль в інституціоналізації партійності відіграє і партійна еліта.

Поява демократичних суспільних рухів у вигляді народних фронтів та неформальних громадських об'єднань засвідчила про перші кроки інституціоналізації відкритої політичної опозиції, що є показником високого рівня політико-правової свідомості громадян.

Правова регламентація діяльності політичних партій у демократичних країнах є явищем досить новим і знаходиться в стані еволюційного розвитку. В низці країн окремі закони про політичні партії (в 1969 р. такі закони прийняті у Фінляндії та Німеччині, в 1978 – Іспанії, в 1990 – Болгарії, в 1997 – Польщі та Росії, в 2001 –Україні. Правова інституціоналізація стосується не тільки конституційного врегулювання статусу політичних партій. Прийняті й діють спеціальні закони про політичні партії, які визначають їх статус і права, дають визначення поняття політичних партій, закріплюють порядок їх утворення та припинення діяльності тощо.

Базовими законодавчо-нормативними актами України, якими регулюються питання утворення та функціонування політичних партій, на сьогодні є Конституція України, закони України «Про політичні партії в Україні», «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», «Про комітети Верховної Ради України», «Про Кабінет Міністрів України», про Державний бюджет України на відповідний рік, постанова Верховної Ради України від 16 березня 2006 р. № 3547 «Про

Регламент Верховної Ради України», інші нормативно-правові акти, які визначають питання взаємодії політичних партій з іншими органами виконавчої влади (наприклад, Бюджетний кодекс України).

Правова інституціоналізація політичних партій – це регламентація діяльності політичних партій за допомогою правових норм, визнання її конституційних функцій у рамках існуючої політичної системи, регулювання за допомогою права цілого комплексу відносин, пов'язаних зі створенням та діяльністю партій. Після скасування ст. 6 Конституції СРСР процес створення політичних партій в Україні став легальним, але для оптимізації партійно-політичного життя необхідне було врегулювання їхньої діяльності відповідними правовими нормами.

З 1 січня 1991 р. розпочалася реєстрація Міністерством юстиції політичних партій. Завершенням цього етапу можна назвати ухвалення Президією Верховної Ради УРСР Указів «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» та «Про заборону діяльності Компартії України». 1992–1996 рр. – створення правового режиму функціонування політичних партій у незалежній Україні, яка стала на шлях побудови демократичної держави. 16 червня 1992 р. приймається Закон України «Про об'єднання громадян» (№2460-ХІІ), який уперше містить поняття політичної партії. У статті 2. визначено, що «політичною партією є об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади, місцевого та регіонального самоврядування і представництво в їх складі»[5, с. 504].

У законі також вказується на необхідність реєстрації політичних партій та їх місцевих організацій (ст. 14. Легалізація об'єднань громадян). У першій половині 90-х рр. ХХ ст. виникла велика кількість маловпливових партій, що було зумовлено декількома причинами. По-перше, ліберальне законодавство надавало можливості практично будь-якій організації отримати статус політичної партії. По-друге, в політичному житті України були відсутні чітко оформлені ідеології, здатні згуртувати серйозні політичні сили. По-третє, багато партій створювалися виключно для задоволення владних амбіцій їх лідерів. По-четверте, партійні лідери відрізнялися непоступливістю, безкомпромісністю, небажанням

вступати в які-небудь союзи і альянси. По-п'яте, для українського суспільства характерний атомізований стан, що почалося на структурі багатопартійності.

Водночас, варто констатувати, що інституціоналізація взаємин політичних партій, держави і громадянського суспільства, а разом з цим і можливість надання політичним партіям і партійній системі твердого правового статусу в Україні тривалий час не були реалізовані.

Лише з 1996 р. розпочався новий етап у процесі правової інституціоналізації політичних партій. Його можна окреслити періодом 1996–2001 рр. і назвати завершальним етапом правового регулювання організації та діяльності політичних партій України. Початок цього етапу збігається із прийняттям Конституції України 1996 р. На конституційному рівні було закріплено право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Уперше на конституційному рівні знайшли відображення основні завдання партій: сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виборах. Конституція України у загальних рисах також регламентує деякі питання членства в партіях.

Завершенням процесу правової інституціоналізації політичних партій в Україні стало прийняття 5 квітня 2001 р. Закону України «Про політичні партії в Україні» (№ 2365–III). Власне цим Законом закріплювалася інституціоналізація політичних партій. Утверджувався процес перетворення партій в ефективний політико-правовий інститут шляхом регулювання комплексу стосунків, пов'язаних з утворенням, організацією діяльності та ліквідацією політичних партій на основі законодавчого регулювання.

Доречним буде зауважити, що прийняття Закону України «Про політичні партії в Україні» – одне із зобов'язань нашої держави перед Радою Європи. Тому остання схвально поставилася до факту його ухвалення. Водночас, Рада Європи наголошує на тому, що головним завданням України тепер є забезпечення повної відповідності існуючої практики вимогам Закону. Цей Закон гарантує громадянам право

об'єднання в політичні партії. «Право громадян на свободу об'єднання у політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів визначається і гарантується Конституцією України. Ніхто не може бути примушений до вступу в політичну партію або обмежений у праві добровільного виходу з політичної партії. Належність чи неналежність до політичної партії не може бути підставою для обмеження прав і свобод або для надання будь-яких пільг і переваг. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюється виключно Конституцією та законами України». Закон України «Про політичні партії в Україні» дає нормативне визначення політичної партії: «Політична партія – це зареєстроване згідно з Законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах»[6, с. 118].

Стаття 4 цього Закону визначає гарантії діяльності політичних партій, встановлює їх рівність перед законом. У ній зазначається, що «органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам заборонено виокремлювати у своєму ставленні певні політичні партії чи надавати їм привілеї, а також сприяти політичним партіям» [6, с. 118]. Також Законом визначено випадки, коли створення чи діяльність політичних партій підлягають забороні. До їх числа належать дії чи програми, які спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, підризу безпеки держави, незаконне захоплення державної влади, пропаганда війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, посягання на здоров'я людини. Політичним партіям забороняється створювати воєнізовані формування. Рішення про заборону діяльності політичних партій розглядається і приймається лише Верховним Судом України. Рішення про створення політичної партії приймається на її установчому з'їзді й повинно бути підтримане підписами не менше ніж 10 тисяч громадян України, зібраними не менш як у двох третинах областей України. Діяльність незареєстрованих партій Зако-

ном забороняється. Реєстрацію політичних партій здійснює Міністерство юстиції України. Після реєстрації політична партія отримує реєстраційне свідоцтво й набуває статусу юридичної особи. Рішення про реєстрацію або відмову у ній приймається протягом 30 днів з часу надходження всіх документів. Цей термін може бути продовжений, але не більше ніж на 15 днів. У тому разі, коли документи політичної партії не відповідають Конституції та чинному законодавству, у реєстрації політичної партії може бути відмовлено. Політична партія щорічно інформує Міністерство юстиції України про обласні, міські, районні організації партії або інші структурні утворення. Міністерство юстиції щорічно оприлюднює список зареєстрованих політичних партій та їхні юридичні адреси. Рішення щодо відмови у реєстрації політичної партії повинно бути вмотивоване й викладене письмово. Воно може бути оскаржене в судовому порядку. Відмова у реєстрації не є перешкодою у повторному зверненні про реєстрацію. Будь-яка політична партія зобов'язана відповідно до цього Закону мати Статут, в якому мають бути прописані всі положення від цілей і завдань до структури.

З метою забезпечення територіального принципу побудови партій ст. 11 Закону України «Про політичні партії» зобов'язує партію протягом шести місяців із дня реєстрації забезпечити утворення та легалізацію своїх обласних, міських і районних організацій у більшості областей України, містах Києві і Севастополі та в Автономній Республіці Крим. Політична партія, як і її обласні організації, зареєстровані відповідно до Закону, є юридичними особами.

Політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом. Ця норма є важливою з огляду на те, що, беручи активну участь у здійсненні державного управління, політичні партії мають враховувати особливості життєдіяльності всіх регіонів України, зокрема таких аспектів, як економічний та соціальний розвиток, етнонаціональні, мовні, культурні та релігійні особливості регіонів.

Важливо враховувати формування не лише ідеї партії як інструменту реалізації політичного процесу, але й ідеї партії як законної опозиції.

Інституціоналізація політичних партій – це процес набуття партією політичної вагомості та сили, організаційної сталості та досвіду політичної боротьби у виборчих перегонах.

Інституціоналізація політичних партій – це не тільки процес, але й певна властивість і стан. Як властивість – це ступінь матеріалізації партії в суспільній свідомості, унаслідок чого вона існує незалежно від своїх лідерів.

Задля виміру інституціоналізації використовуються різноманітні показники: тривалість існування партії та її стабільність (залученість до розколів та об'єднань), електоральна стабільність, стабільність представництва у законодавчих органах. Л. Дунаєва, наприклад, стверджує, що «ми можемо говорити про інституціоналізацію партії в тому разі, якщо вона принаймні тричі брала участь у загальнонаціональних виборах»[4].

Умови інституціоналізації політичних партій як ефективного політико-правового інституту пов'язані з впливом політичних партій на соціально-політичну ситуацію в країні, що приводить до посилення ролі деяких політичних партій в умовах співіснування в українському політичному просторі досить великої кількості політичних партій. На тлі зниження активності участі електорату в політичному процесі, у тому числі на виборах, реальним впливом на соціально-політичні процеси володіють лише великі парламентські партії.

Незавершеність інституціоналізації політичних партій, невизначеність їх соціальної бази, а також унікальність конфігурації соціальної структури і стратифікації суспільства, висока міра динамічності політичного процесу в Україні диктують доцільність побудови типології політичних партій на основі розширеного простору і з врахуванням історичної перспективи отриманих типів. Такий простір повинен об'єднати: ідеологічну орієнтацію (як у вигляді занесених у програмні положення партій пунктів, що відображають інтереси, умонастрою і фрустрації свідомості певних соціальних груп) і характер відношення до політичної системи, що формується (роль і значення партій як системоутворюючого чинника або, навпаки, чинника, що уповільнює стабілізацію системи, а то і просто – перешкоджає стабілізації

Процес інституціоналізації політичних партій відбувається нестабільно, оскільки політичні партії повинні брати участь у житті суспільства постійно, а не лише в період виборів, інакше їх спіткає політичне животіння і як наслідок цього, ліквідація. На сьогодні роль партій у суспільстві не

можна оцінювати однозначно. З одного боку, зміцнюється їх позиція в суспільстві, з іншого – недовіра до партій з боку громадського суспільства посилюється.

1. Бурдые П. Социология **политики.** – М., 1993. – С. 216-217.
2. Дегтярев А.А. Основы политической теории / А.А. Дегтярьов. – М., 1998. – С. 35.
3. Джанда К. Сравнение политических партий: исследования и теория / К. Джанда // Современная сравнительная политология. – М., 1997. – С. 49.
4. Дунаева Л.М. Інституціональні фактори формування і розвитку партійних систем // Держава і право: Зб. наук. пр. Юридичні та політичні науки / Л.М. Дунаева. – Вип. 8. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2000.
5. Закон України «Про об'єднання громадян» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – С.504.
6. Закон України про політичні партії в Україні // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – С. 118.
7. **Заславский С. Е. Институционализация** многопартийности в современной России: генезис, механизмы формирования, перспективы: Дис...канд.полит. наук: 23.00.02/ Моск. гос. ун-т. / С. Е. Заславский. – М., 1995. – С. 21.
8. Заславский С.Е. Правовые формы организации политических партий в России /С.Е. Заславский // Законодательство и экономика. – 1997. – № 3; Ковлер А.И. Стратегия избирательной компании и ее планирование. /З.М. Зотова, А.И. Ковлер. – М.: РЦОИТ. 1999; Лапаева В.В. Становление многопартийности в России (социально-правовой анализ). / В.В. Лапаева //Государство и право. – 1995. – № 8. – С. 4; Юдин Ю.А. Политические партии и право в современном государстве / Ю.А. Юдин. – М,1998.
9. Лук'янов Д.В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання). Монографія / Д.В. Лук'янов. – Харків: Право, 2007. –320 с.
10. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – С.111.
11. March J., Olsen J. Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics. – New York- London, 1989.
12. Panebianco A. Political parties: Organization and power. – Cambridge: Cambridge university, 1988.